АНОТАЦИИ НА НАУЧНИТЕ ТРУДОВЕ

на доц. д.ф.н. Христина Милева Тончева-Тодорова,
съгласно Правилника за РАС на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, чл. 76, ал. 1 и чл. 77, ал. 1, т. 10

КНИГИ

1. **Пространно житие на Св. Климент Охридски. Пловдивски (хаджи Василиев препис от 1875 г.).** Пловдив: Пловдивско университетско издателство „Паисий Хилендарски”, 2007 г., 147 с. (В съавторство с Пеньо Пенев).

Климентовото пространно житие е подлагано многократно на тълкуване с оглед на неговото съдържание. Такива бележки придружават всички негови преводи и издания. Около Житието има редица нерешени проблеми, на първо място това е проблемът за неговото авторство. Твърдението, че за автор на Житието трябва да се смята по всяка вероятност архиепископ Теофилакт Охридски, не е общоприето и срещу него има изказани сериозни възражения. Много важен е и проблемът за използваните от Теофилакт извори при написване на Житието. Има предположения, че Теофилакт е имал под ръка недостигнало до нас славянско житие на Климент, от което е почерпил сведения. Нещо повече, някои изследвачи дори допускат, че Теофилакт е заимствал цели пасажи, които превел на гръцки и ги включил в съдържанието на Житието. Не се изключва възможността, че влияние върху гръцкия житиеписец са оказали и възникналите след Климентовата смърт легендарни източници.

Сведенията за хаджи Василий Ст. Тотов (Тотев), свещеник от град Карлово, са оскъдни, като не липсват и противоречиви свидетелства за неговата личност. Включването на новобългарския превод на Климентовото пространно житие в състава на преписания от него януарски четиминей от XIX век, съхраняван в сбирката на Пловдивската народна библиотека, е необичайно и по всичко изглежда, че е лична инициатива на карловския свещеник, тъй като липсва каквато и да е била възможна връзка с поменалния ден на Св. Климент, който е на 27 юли. Няма съмнение, че свещеник Василий Тотев схваща тази инициатива като израз на високопатриотичен дълг към поробеното отечество. Цялостният прочит на необнародвания досега житиен препис в съпоставка с Партениевия превод дава основание на авторите на книгата да смятат, че твърденията за нов превод са пресилени. По-близо до истината е, че свещеник Тотов не е превел наново гръцкия житиен текст, а “само е изгладил някои македонизми”, т.е. диалектизми от югозападните български (македонски) говори, в превода на Партений Зографски. Това, което прави впечатление, е несистемната и непоследователна намеса на преписвача, затова нанесените текстови промени в преписа могат да се тълкуват като редакционни поправки. Най-вероятно хаджи Василий Тотов е направил препис, много близък до Партениевия, с цел езикови корекции, като същевременно е използвал внимателно и съответните гръцки оригинали.

За да се установи научната истина, в книгата преписът на хаджи Василий е подложен на щателен езиков анализ, в съпоставка с Партениевия и със съответния гръцки оригинал. Изследването е проведено на всички езикови равнища: правописно-фонетично, морфологично, синтактично, лексикално, описани са съответните диалектни пластове и така е съставена общата картина на езиковото наследство, завещано ни от двамата книжовници.

По тази проблематика са и съответните публикации:

IV. 2. Отново към лексикалната характеристика на Пловдивския препис на Климентовото пространно житие. // *Лингвистични дискурси. Юбилеен сборник в чест на 70-годишнината на проф. д.ф.н. Стефана Димитрова*. Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски". Т. 43, кн. 1, сб. А, 2005 (83 – 96).

IV. 3. За някои езикови особености на Пловдивския (хаджи Василиевия) препис на Климентовото пространно житие. // *ПО СЛѢДОУ ОУЧИТЄЛЮ. Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на доц. д-р Пеньо Пенев*. Пловдив: Университетско издателство "Паисий Хилендарски", 2006 (98 – 108).

IV. 5. Към установяването на новобългарските синтактични норми (по данни от два преписа на Климентовото Пространно житие). // *НАУЧНИ ТРУДОВЕ на Пловдивския университет.* Езикознание. Т. 44, кн. 1, сб. А, 2006 г. (43 – 53).

2. **Требникът на Вениамин Хилендарец от 1838 – 1839 г.** Пловдив: Пловдивско университетско издателство „Паисий Хилендарски", 2014, 424 с.

Книгата представя наборно издание на ръкописния Требник на Вениамин Хилендарец от XIX в., който се съхранява в Ръкописния отдел на Пловдивската народна библиотека. В маргиналните бележки е запазено името на кописта, както и информация, че е писан в Хилендарския манастир на Атон. Ръкописът е непроучен и почти непознат за палеославистичната наука. Той съдържа интересни и редки молитви и чинове, които досега не са били обект на по-цялостно проучване. В книгата те са представени за пръв път цялостно, отстранени са и неточностите в досегашните описания. Требникът на Вениамин Хилендарец, преписан през първата половина на XIX век, е регистрирал една късноатонска ритуална литургична практика, която е съвсем различна от *атонската редакция на евхологичните книги*. В нея са канонизирани определени евхологични текстове, идващи и от ръкописната, и от старопечатната книжовна традиция, много от които са плод на архаизацията на книжовното наследство, на пиетета към старинните образци. Тенденцията към архаизация се възражда през XVII век, когато редица евхологични текстове от глаголическия прототип са преписвани и сверявани с гръцките образци. Апогеят на тези многовековни процеси настъпва през Възраждането, като най-видими са следите им в множество ръкописни требници и служебници от XVIII – XIX век, представители на ***късната редакция на Евхология*** – един термин, въведен в научно обращение от

авторката. В тази книга със сравнително малък обем са систематизирани твърде голям брой молитви и последования, четиринадесет от които са наследници на глаголическите: Молитвата над обхванати от бяс (три текста), Второто заклинание срещу духовете нечисти, Молитвата над недъгави, Чинът, ако нечисто падне във вино, в масло или друго, Чинът над замърсен кладенец, Молитвата над замърсен съд, Молитвата над дръзко заклел се, Молитвата над тръгващи на път, Молитвата над агънце и друга месна храна, Молитвата при благославяне на нов дом, Молитвата на Св. Трифон срещу вредители по ниви и лозя, Молитвата над стадо. Втори текстови варианти на известните от предходната евхологична традиция са засвидетелствани и в други ръкописни книги от XVIII-XIX век.

Наред с гореизброените молитви и чинове, в ТрВХ са дописани допълнително от други ръце и определени молитвени текстове, които са наследени от предхождащата книжовна традиция или са наново преведени: циклично Последование над болни, Молитва над къща, обладана от зли духове, Молитва при урочасване, Последование на свещеномъченик Антипа при зъбобол, Молитва при блудство, Молитва на Св. Модест за всякакви болести на четириноги животни, Последование при напразна смърт, Молитва при треска, Молитва над сол, Молитва при сеитба, Молитва при построяване на къща, Молитва при копаене на кладенец, Молитва при бране на грозде, Молитва над отроче, което започва да учи, Молитва над деца, които не се учат добре и др. Всички тези текстове задоволяват литургичните потребности не само на атонското богослужение през първата половина на XIX век, но и са канонизирани в съвременната светогорска практика.

По тази проблематика са и следните публикации:

III. 2. The Old Bulgarian Euchologion – a Part of the Manuscript Heritage of Plovdiv National Library. // *Proceedings of The Final Conference of EMBARK Project*. 3 – 4 April 2012 (pp. 37 – 42), co-authorship with Ivan Iliev.

III. 6. Требникът на Вениамин Хилендарец и евхологичната практика през XIX век. // *Научни перспективи на съвременната българистика. A mai bulgarisztika tudományos perspektívái*. Материали от международната конференция по случай 60 години от основаването на специалност „Българска филология“ в университета „Лоранд Йотвьош“. Редактори: Мария Дудаш, Кристина Менхарт, Наталия Няголова. Budapest, 2015 (288 – 294).

IV. 25. Требникът на Вениамин Хилендарец от 1838 – 1839 г. от сбирката на Пловдивската народна библиотека. // *ПО СЛЕДИТЕ НА БЪЛГАРСКАТА КНИГА: описи, находки, библиология.* Втори национален колоквиум, посветен на 160-годишнината от рождението на Лука Касъров. Народна библиотека „Иван Вазов“, Пловдив, 2015 (273 – 283).

3. Диалектът на село Припек, Джебелско. Пловдив: Пловдивско университетско издателство „Паисий Хилендарски”, 2016, 181 с. (в съавторство в Иван Г. Илиев).

Тръгвайки от описанието на един говор (припешкия), затворен в рамките на едно селище и досега приеман безрезервно от някои учени за част от златоградския, откривайки редица нови негови черти (като наличие на гласна *ы*) и изяснявайки редица негови взаимоотношения със съседни говори, авторите убедително показват не само мястото му сред родопските диалекти, но и революционно променят класификацията им, причислявайки към тях и хасковския диалект, изключително близък до павликянския и в лексикално отношение стоящ по-близо до родопските говори от него. При това като доказателство за твърденията си те не се опират само на лингвистичните данни, а обръщат внимание и на екстралингвистични фактори, какъвто фактор примерно е разпространението на прочутия неделински двуглас в региона. И като завършек на всичко това, за пръв път проучване на даден български диалект се придружава от аудиозаписи на диалектни текстове, които са качени в интернет.

Монографията започва с две кратки глави, в които се дават сведения за селото и се изброяват и анализират оскъдните досегашни проучвания на говора му от други автори, в които не се споменава изобщо за присъствието на вокала *ы* в него – а това е една от най-специфичните особености на проучвания тук родопски говор. Затова и в следващата глава, посветена на фонетиката на припешкото наречие, този въпрос се засяга подробно, като се изтъква и редуването на *ы* с ъ или замяната *ы* → *у* – явления, които, заедно с добре познатия преход *ѐ* → *ѝ*, са характерни и за павликянския говор. Но както авторите изтъкват, не само на него, но и на редица говори в Хасковско, където липсата на троен определителен член и образуването на бъдеще време с частица *за* ясно показва, че споменатите три говора – припешки, павликянски и хасковски – представляват един диалектен континуум, в който редица езикови особености се преплитат.

Още специфични черти на проучвания в монографията говор се показват и в частта, посветена на морфологията – образуване на превъзходна степен на прилагателните и наречията с частица *нѐй*-, изместване от перфекта на имперфекта и аориста, запазена форма на спомагателния глагол при преизказване, специфични адвербиалени маркери (-*анка*) и т. н. Синтаксисът също е разработен доста подробно, като и в него се откриват интересни типове съюзни връзки – примерно изреченията за отстъпка, въведени от съюза *дàлу* ’макар че’.

Към частта за лексикологията, в която не само са дадени най-важните заемки, най-вече от турски, но е показано и как те се приспособяват фонетично към българското словно богатство от Припек, е приложен и речник. Това донякъде се компенсира от приложените в края на книгата текстове, доста разнообразни като тематика. Авторите са изброили по азбучен ред в отделна глава и показаните в някои досегашни изследвания топоними от землището на селото. Книгата е подготвяна продължително време в не съвсем благоприятна за изпълнението на поставената задача обстановка. Това я прави още по-ценна и в резултат на това изчезващият припешки говор ще се съхрани за бъдещите поколения, а на диалектоложката карта на Родопите ще има едно бяло петно по-малко.

По тази проблематика са и следните публикации:

II. 2. За рефлексите на **ы** в говора на село Припек, Джебелско, в сравнителен аспект. // *Български език*, 145 години Българско книжовно

дружество. Езиковедски изследвания (Приложение), 2014 (241 – 250). В съавторство с Ив. Илиев.

III. 1. Pripek – Past and Present. // *Mediterranean Review*. Vol. 4, N. 1, June, 2011, Pusan, Republic of Korea, pp. 193 – 194 (co-authorship with Ivan Iliev).

III. 4. Към характеристиката на турцизмите в говора на село Припек, Джебелско. // *България и Турция на междукултурния кръстопът: език, история, литература.* Първи българо-турски колоквиум, Пловдив, 6 – 7 октомври 2011. Сборник с научни доклади, 2012 (185 – 190). В съавторство с Ив. Илиев.

III. 5. Characteristic features of the Bulgarian dialect of Pripek, Dzebel Region. // *Језици и културе у времену и простору II/2, Филозофски факултет Нови Сад*, Сърбия (в съавторство с Ив. Илиев), 2013 (411 – 420).

IV. 12. Към характеристиката на един архаичен български говор (диалектът на с. Припек, Кърджалийско). // *Език – литература – обществени институции.* НАУЧНИ ТРУДОВЕ на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”. Т. 47. Филология, кн. 1, сб. А, 2009 (183 –188). В съавторство със Св. Бонев.

IV. 14. Книгата за село Припек – между популярното четиво и диалектоложкото описание. // *НАУЧНИ ТРУДОВЕ на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски*”. Т. 48. 2010, Филология, кн. 1, сб. А (85 – 89). В съавторство с Ив. Илиев.

IV. 15. Към описанието на говора на с. Припек, Джебелско. // *Традиции и приемственост. 50 години полувисше и висше образование в Източните Родопи.* Т. II. Езикознание и педагогика. Пловдивски университет, Филиал “Любен Каравелов”, Кърджали, 2011 (69 – 78). В съавторство с Ив. Илиев.

IV. 16. Към характеристиката на неизменяемите части на речта в говора на село Припек, Джебелско. // *Човекът и вселената.* Сборник доклади от Юбилейната научна национална конференция с международно участие, посветена на 25-годишнината на Съюза на учените – клон Смолян. I част. Хуманитарни науки. Езикознание и литературознание. Смолян, 2011 (62 – 65). В съавторство с Ив. Илиев.

Проблематика, свързана с проучването на ръкописни книги

II. 1. Календарът в Аврамовия сборник. // *Старобългарска литература*, 2009, кн. 39 – 40 (220 – 234).

На л. 614а – 619б в ръкописа са начертани месечни пасхалии – календарни таблици по месеци, които са много интересни поради факта, че над всяка от тях, както и към много от дните отстрани, са изписвани не само празниците, но и различни народни поверия, гадания, бележки за здравето на човека, за неговото поведение, отразена е информация за полезните растения, храни и пр., които е добре да бъдат консумирани през съответния месец. Подобни пасхалии се срещат изключително рядко в славянската книжовна традиция, поради което на календара в Аврамовия сборник е отделено заслуженото внимание. Освен това в коментарите към самите таблици се откриват интересни латинизми, които ни навеждат към предположения относно евентуална богата култура и твърде високо за онова време образование на техния създател.

II. 4. Славянски ръкописи в Пловдивската народна библиотека. // *http://ibl.bas.bg/wp-content/uploads/2017/05/SBORNIK_IBL_15-16May2017.pdf*

В статията е изнесена информация относно дейността на колегите старобългаристи от ПУ по научния проект с аналогично онасловление, финансиран от НПД – Пловдив. И петимата членове на научния колектив събраха съответните данни от петте славянски ръкописа (български, сръбски и църковнославянски), съхранявани в Ръкописния отдел на Пловдивската народна библиотека. Тези ръкописни паметници съдържат ценни сведения за лексикалното богатство на българския език през периода XV – XIX век, които досега не са били обект на по-цялостни проучвания и публикации.

IV.7. About the Composition of Abraham's Book – a Manuscript Record dating from 1674, Part of the Collection of the National Library in Plovdiv. // *Интеркултурният диалог – традиции и перспективи* (Международна славистична конференция, Пловдив, 27 – 28. 11. 2008). Сборник с резюмета (с. 47).

IV. 8. Към състава на Аврамовия сборник – ръкописен паметник от 1674 г. от сбирката на Пловдивската библиотека. // *Интеркултурният диалог – традиции и перспективи.* Международна славистична конференция. Научни трудове на ПУ „П. Хилендарски". Т. 46, кн. 1, сб. А, Езикознание. Пловдив, 2008 (117 – 123).

В двете публикации (IV. 7. и IV. 8.) и са изнесени актуални и подробни данни относно структурата и състава на богослужебните четива в най-красивия ръкописен паметник, който се пази в сбирката на Пловдивската народна библиотека „Иван Вазов" – Аврамовия сборник от 1674 г., създаден от ръката на изкусния книжовник калиграф йерей Аврам Димитриевич. Направени са предположения и за атрибуцията на останалите богослужебни книги, за които в науката отдавна се водят спорове принадлежат или не на този изтъкнат преписвач.

IV. 23. Пловдивската народна библиотека via Manuscriptorium. Проектът EMBARK. // *Годишник на Народната библиотека в Пловдив (2005 – 2013)*. Пловдив, 2014 (38 – 42). В съавторство с Антоанета Лесенска.

Проектът EMBARK (Enhance Manuscriptorium through BAlkan Recovered Knowledge) стартира през септември 2010 г. и организира в консорциум представители на Националната библиотека на Чешката република, Националната библиотека на Сърбия и Институт за български език, България. Пловдивската народна библиотека „Иван Вазов“ се включи като асоцииран член в средата на 2011 г. Целите на проекта включват, от една страна, представяне на образци на ръкописно-документалното наследство от Балканския регион в дигиталната библиотека Manuscriptorium, и от друга, подкрепа на професионалната мобилност на специалисти от партниращите си организации с цел обмяна на опит за работа с цифрови технологии при обработка на писмени културни паметници.

III. 7. Славянската евхологична традиция в требниците от Зографския манастир (по ръкописи от XIII – XVIII век). // *Славянска филология*, 2018 г. *Доклад за XVI Международен славистичен конгрес, 2018 г., Белград.*

В доклада са изнесени непубликувани досега данни за новооткрити славянски преписи на старобългарски текстове, засвидетелствани в глаголическия Синайски евхологий от X – XI век. Те са ексцерпирани от ръкописите от Зографската дигитална библиотека, която е създадена към СУ „Св. Климент Охридски“ с благоизволението на монасите от Зографския манастир на Атон. Данните са анализирани в съпоставителен план с ръкописните паметници от други книгохранилища в България, Сърбия и Русия.

<u>Проблематика, свързана с проучването на богослужебни четива (молитви, чинопоследования, жития)</u>

III. 3. За един препис на глаголическа молитва в сръбски ръкопис от XVII век. // *Archeografski prilozi*, Narodna biblioteka Srbije. 33/2012, Beograd (299 – 302). И в: *Хоризонти и предели на южнославянските езици. Сборник, посветен на 65-годишнината на доцент д-р Славка Величкова*. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2012 (58 – 61).

В статията са изнесени данни за новооткрита Молитва при бездъждие, която има своя най-ранен прототипен текст в глаголическия Синайски евхологий от X век. Тя е регистрирана в сръбски требник от XVII век. Приведени са паралелни текстове на молитвата от двата ръкописа.

II. 3. Новоткрит препис на Чинопоследованията за встъпване в монашество в зографски требник от XIII век. // *Български език*, 63 (2016) *Приложение* (62 – 76).

В статията са изнесени данни за новооткрит препис на Чинопоследованията за встъпване в монашество в требник от XIII век от ръкописната колекция на Зографския манастир на Атон. Разгледани са лексикалните и текстовите особености на

Чинопоследованието Малка схима в съпоставителен анализ с апографи от останалите книгохранилища от по-късните векове, направени са важни изводи за редактирането на евхологичните ръкописи през среднобългарския период от развоя на езика ни. За пръв път тук се публикува новооткритият препис на Малката схима.

III. 8. Великата Ангелска схима в зографски требник от XIII век. // *Црквене студије*. ОСАМ ВЕКОВА СРБСКЕ ЦРКВЕ. http://www.crkvenestudije-churchstudies.org/.

В статията е представен непознат препис на Великата Ангелска схима в требник от Зографската ръкописна колекция. Анализирани са неговите езикови и текстологични особености и е направен извод, който коригира хипотезата за сръбски произход на паметника.

IV. 6. Славянските преписи на Чина Параклис на Пресвета Богородица от XV – XVIII век. // *Славистика III*. В чест на XIV Международен славистичен конгрес ОХРИД 2008. Пловдив, 2008 (52 – 61).

Изнесените данни доказват лексикалното редактиране на Молебния канон на Св. Богородица, осъществено във всички негови химнични компоненти (песни, тропари, стихири и пр.). В петата песен са регистрирани редакторски намеси едва в късната редакция на евхологичните книги. В краткия молебен текст, който в днешната традиция е преструктуриран в обширна молитва към Св. Богородица, също са нанесени значителни лексикални промени през XV – XVII век. През XVIII век на негово място е преписван друг молитвен текст към Св. Богородица, също доста по-кратък от този в съвременната църковнославянска литургична практика. В резултат на тези многовековни лексикални и текстови промени Молебният канон на Св. Богородица е придобил цялостно завършен облик, в който ненужните химнични компоненти са били редуцирани, други са били добавени в късната традиция, а от лексикално-семантичните дублети е бил избиран най-подходящият за богослужебната практика на съответната православна църква (българска, руска или сръбска).

IV. 9. Новооткрит руски препис на Схимния чин от XIV век. // *Човекът и езикът универсум. Юбилеен сборник по случай 60-годишнината на доц. д-р Иван Чобанов.* Университетско издателство „Паисий Хилендарски”. Пловдив, 2009 (119 – 135).

В Ръкописния отдел на Главната библиотека при Троицко-Сергиевската лавра в Русия, под сигнатура РГБ ф. 304. I. № 229 се съхраняват 78 листа от един требник от XIV век. На запазените листове от ръкописа открих неизследван досега препис на старобългарския Схимен чин, познат на науката от глаголическия Синайски евхологий от X – XI век. Новооткритият ранен руски препис на Схимните чинопоследования от Троицко-Сергиевската лавра ни поднася твърде интересни данни за богослужебната практика в руски манастир от началото на XIV век и за конкретното историческо битие на наследниците на глаголическите евхологични текстове. След откриването на руския ръкопис по-смело може да се твърди, че *архаичната редакция на Схимния чин* е била позната не само на Балканите, но е била пренесена и в Русия и е дала основата за други преписи, преводи и нови редактирания на тези текстове, наследени от старобългарската епоха. ТСЛ-229 не е просто препис на тази редакция, а едно творческо книжовно дело, в което виждаме собствения почерк

на неговия създател, един внимателен и прецизиран подбор на Схимните текстове, подчинен на конкретната руска практика през XIV век, нови преводи, критично ориентирани към архаични образци, а така също и несрещани в останалите славянски апографи лексикално-семантични решения.

IV. 21. За славянските редакции на Житието на Алекси, Божи човек. // *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.* Т. 51, Филология, кн.1, сб. А, 2013 (9 – 22).

IV. 22. Аврамовият препис на Житието на Алекси, Божи човек. // *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.* Т. 51, Филология, кн.1, сб. А, 2013 (183 – 194).

Двете статии (IV. 21. IV. 2.) изнасят данни за петте най-стари славянски редакции на Житието на отшелника Алекси, живял през IV – V век. При по-детайлно проучване на отделните редакции съществуващата досега в палеославистиката теза може да бъде ревизирана. Ранните по-цялостно запазени преписи от XIV век показват не само текстови различия помежду си, но и доста сериозни текстологично-лексикални различия от т. нар. „чети-минейна редакция“, както и от по-късните – от XVII век, които можем да определим като „ранна дамаскинова редакция“ (отразена в Тихонравовския дамаскин и Аврамовия сборник). По данни от дамаскинови преписи и сборници със смесено съдържание от края на XVIII и XIX век може да се опише още една редакция на житийния текст – „късна редакция“, която, освен че е по-разширена, вероятно превеждана от други гръцки източници, в лексикално отношение се характеризира с изобилие от чуждици, предимно турцизми и гърцизми. В първата статия се публикува за пръв път в палеославистичната литература текстът на една от най-ранните цялостно запазени славянски редакции на житието – „Троицката редакция“ по ръкопис № 9 от Троицко-Сергиевската лавра от XIV век. Необходими са задълбочени проучвания, които да прецизират това становище и да изнесат подробни данни за характерните особености на всяка редакция.

<u>Проблематика, свързана с диалектоложки проучвания</u>

IV. 1. За някои неописани диалектни думи от българското словно богатство. // *LITTERA SCRIPTA MANET. Сборник в чест на 65-годишнината на проф. дфн Василка Радева*. София: Университетско издателство “Св. Климент Охридски”, 2005 (212 – 215).

В статията са изнесени диалектни лексеми, събирани от различни по пол и възраст информатори, които са носители и на източни, и на западни говори. Лексемите са подредени по азбучен ред, а значенията им са записани с автентична точност, следваща устните обяснения на комуникаторите.

IV. 17. Към неописаната диалектна лексика на югоизточните говори. // *НАУЧНИ ТРУДОВЕ на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”.* Т. 49. 2011, Юбилейни Паисиеви четения. Филология, Кн. 1, Сб. А (260 – 267).

В статията са представени и анализирани диалектни облици, записани от авторката при срещите ѝ с конкретни информатори, носители на определени говори, които не са известни от диалектоложките публикации.

Проблематика, свързана с въпроси от новобългарския книжовен език

IV. 11. За гръцките лексикални заемки в съчиненията на Софроний Врачански // *Език – литература – обществени институции*. НАУЧНИ ТРУДОВЕ на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски". Т. 47. 2009, Филология, кн. 1, сб. А (194 – 206). В съавторство с П. Пенев.

В статията са анализирани гръцките лексикални заемки, регистрирани в тези произведения на Софроний Врачански, които досега на са били обект на подобно проучване. Ексцерпираните лексеми са подредени в азбучна последователност, описана е тяхната етимология, в скоби са посочени съответното произведение и страница, цитирани са лексикографските справочници, в които са описани. Направена е и предметно-тематична класификация на лексикалните форми.

IV. 20. Езиково-лексикална съпоставка на Зографската чернова с ранните преписи на Паисиевата „История". *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски"* (250 ГОДИНИ „ИСТОРИЯ СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА"). Т. 50, кн. 1, сб. А, 2012 (222 – 236).

Направено е съпоставително изследване на Зографската чернова с ранните преписи на „История славянобългарска" на различни езикови равнища: правописно-фонетично, морфологично, лексикално. Необходимо е изнесеният лексикален материал да бъде щателно сравнен с диалектното богатство на Самоковския говор, да бъдат филтрирани всички църковнославянски употреби и въз основа на езиковите особености да се стигне до единно становище: говорът на кое точно селище се намира в най-непосредствена близост до диалектната основа на „История славянобългарска".

Други публикации

IV. 4. Пълна библиография на трудовете на доц. д-р Пеньо Ст. Пенев. // *ПО СЛѢДОУ ОУЧИТЕЛЮ. Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на доц. д-р Пеньо Пенев.* Пловдив: Университетско издателство "Паисий Хилендарски", 2006 (7 – 12).

IV. 10. За Добромировия надпис от манастира „Св. Йоан Продром". // *Проблеми и предизикателства на археологическите и културно-историческите проучвания.* Т. 1. Археология и култура (в съавторство със С. Вълчанова). Пловдив, 2009 (337 – 340).

Статията съдържа анализ на новооткрит епиграфски паметник в манастир край Кърджали.

IV. 13. Едно продължение на безразсъдния диалог с Радичков. // *Клео Протохристова – парадокси на неназовимото.* ФФ на Пловдивския университет. Велико Търново: Издателство „Фабер“, 2010 (523 – 524).

Есеистични мисли върху творчеството на Й. Радичков, кореспондиращи си с текста на Клео Протохристова „Безразсъдството да говориш за Радичков.“

IV. 19. За буквите. // *Вестник „Пловдивски университет*“, бр. 5–6 (420–421) от 21 юни 2012 (6 – 7).

В публикацията се критикуват неуспешните опити да се употребяват стари шрифтове в изписването на съвременни табели и надписи с цел тяхното изкуствено архаизиране.

IV. 24. Дистанционно обучение и научноприложна дейност – два компонента за успешно бъдеще на Пловдивския (електронен) университет. // *Български език, литература и е-обучение.* Пловдив: „Ракурси“ ООД, 2014 (16 – 23).

След чувствителното редуциране на хорариумите по трите дисциплини, обединени под общото название „Историческа лингвистика“, възникна реална необходимост от създаване на по-обемни електронни ресурси. Аудиторното преподаване очевидно се оказа недостатъчно, за да покрие нарасналите потребности на съвременните млади хора от допълнителни материали по тези дисциплини. С оглед на всички тези фактори приех радушно идеята за създаване на ПеУ и се включих в създаването на електронни курсове във Филологическия факултет – дейност, ръководена от проф. Г. Тотков и неговия екип.

Електронният ми курс е позиониран в Moodle и е онасловлен “История на българския език“. Той обслужва 4 дисциплини (3 във Филологическия факултет и 1 във Философско-историческия факултет): Старобългарски език, Историческа граматика на българския език, Българска диалектология, Българска средновековна епиграфика.

Мултимедийните презентации включват няколко модула: общотеоретични постановки, прожектиране на снимки на ръкописни, епиграфски и др. източници за изучаване на българската книжовна история, които биват анализирани в рамките на самите лекционни часове, интерактивни карти на българското езиково землище и на българските диалектни ареалии, автентични записи на диалектни текстове от различни информатори, специфични допълнителни материали, създаващи възможност за научни дискусии на проблемни въпроси, неописани в учебниците - напр. историята на т.нар. „македонски език“, т. нар. „помашки език“, „шопски език“ и др., които съм събирала с течение на много години. С възможностите на интернет информацията всички тези специфични материали се превръщат в неотделима част от академичното обучение, като се свеждат до знанието на студентите.

II. 5. Към българската средновековна антропонимия (по надписите от Добърската църква). // *Българска реч, 2017, кн. 3 (*64 – 68).

В статията са изнесени данни относно сгрешените имена на ктиторите на Добърската църква, анализирани са и някои редки средновековни антропоними, регистрирани в Стенописния поменик.

V. УЧЕБНИЦИ, УЧЕБНИ ПОМАГАЛА

1. *Христоматия по историческа лингвистика (Текстове, статии, задачи).* Пловдив: Университетско издателство "Паисий Хилендарски", 2002 г. (196 с.).

Христоматия по историческа лингвистика (Текстове, статии, задачи). Второ допълнено издание, Пловдив: Университетско издателство "Паисий Хилендарски", 2006 г. (196 с.).

Предлаганата Христоматия по историческа лингвистика е съставена с цел да бъде практическо пособие за семинарните занятия по дисциплините Старобългарски език, Историческа граматика на българския език, Българска диалектология, Българска средновековна епиграфика, които се изучават от почти всички специалности във Филологическия факултет (Българска филология, Славянска филология, Български език и история, Български език и чужд език), както и от специалности във Философско-историческия факултет (Археология, История).

Досега издадените христоматии и помагала със сходно предназначение са безспорно ценни както със своя хронологичен обхват на текстовете, така и с препечатаните в тях статии и монографии, по-голямата част от които вече отдавна са библиографска рядкост. Като съставител на тази Христоматия по българска историческа лингвистика споделям мнението на всички колеги относно факта, че не е възможно в и чрез едно единствено помагало да се придобият всички необходими познания за сложния и нееднозначно тълкуван исторически развой на граматичната система на езика ни. Но усилията при съставянето на това помагало са били насочени към представяне на особено показателни текстове и твърде съществени студии, категорично представящи и интерпретиращи отделни езикови явления и тясно свързани с учебния процес. Набирането на значително по-малък брой текстове в сравнение с тези в останалите помагала и христоматии е подчинено на желанието да бъдат анализирани всички те в рамките на семинарните занятия, а не просто да останат като огромен текстови материал, систематизиран хронологично и типологично. Този модел има възможности за мобилност и разчупеност в зависимост от предпочитанията на други колеги и от други висши учебни заведения в страната, следователно той (моделът) не е ограничен като приложение само за учебните планове в Пловдивския университет. Тази мотивировка е наложителна с цел да обясни защо текстовете не са изложени в точния им хронологичен порядък (и то не само в Първия семинар, където тяхното разместено представяне е породено от конкретните учебни задачи), както и защо не са включени текстове от старобългарските писатели. При това съвсем целенасочено съм предложила не просто текстови откъси от различни богослужебни книги, подредени в условен хронологичен порядък, но съм акцентирала върху конкретни, доста малки по обем отрязъци, но с подчертано дефинирана цел. Предлагам не само нормализирани, но и напълно автентични ръкописни четива, които са сравнително завършени семантично и жанрово, като към тях съм съставяла конкретни практически задачи и въпроси. Освен това стремежът ми е бил задачите да бъдат степенувани по трудност, въпросите да са пределно конкретни, дори да са формулирани към точно определени граматични форми и конструкции от предлаганите текстове; а също и работата с конкретните ръкописи да върви в посока

от нормализирани към оригинални (несегментирани) текстове. Също така съм се постарала да бъде осъществено едно наистина постепенно навлизане и ориентиране в изключително сложната материя на българските средновековни текстове, например при евангелските преписи първите глави са предложени в по три преписа (един от старобългарската епоха – за изходна база – и два от среднобългарската и едва след това е включен още един късен препис за съпоставка). Във второто издание на учебника е актуализирана и библиографската справка.

VI. РЕДАКТОРСТВО И СЪСТАВИТЕЛСТВО НА КНИГИ

1. На книгата: *ПО СЛѢДОУ ОУЧИТЄЛЮ.* Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на доц. д-р Пеньо Пенев. Университетско издателство "Паисий Хилендарски", Пловдив, 2006 г. (322 с.).

2. Редакторство на *Правилника за организацията и дейността на ОС* в гр. Първомай, неговите постоянни комисии и взаимодействието му с администрацията (2015). http://www.parvomai.bg/web/pravilnik_15a.pdf

VII. ОТЗИВИ И РЕЦЕНЗИИ

1. Национална конференция на Славянското дружество в България. // *Славянски диалози,* кн. 7, год. IV, 2007 (164 – 165).
2. Сборник в памет на Митко Лачев. // *Библиотека* – издание на НБ „Св. св. Кирил и Методий", София, год. XV, кн. 1, 2008 (58 – 59).
3. Рецензия за научен проект "Мобилна теренна езикова лаборатория (МТЕЛ)" – сесия на НПД "Научна инфраструктура 2014" при ПУ: http://isoni.uni-plovdiv.bg/index.do
4. Отзив за книгата на Иванка Гайдаджиева „Местните имена в Западна (Беломорска) Тракия. Пловдив, Издателство „Астарта", 2015, 291 с. // *Българистика (Bulgarica).* Информационен бюлетин, Българска академия на науките. Централна библиотека, Съвет за чуждестранна българистика. Бр. 31, 2015 (116 – 118).
5. Рецензия: Нов ценен принос в проучването на славянските евхологии. М а р г а р е т Д и м и т р о в а. „Средновековни молитви за родилки (критическо издание)". София, Херон Прес, 2014, 229 с. // *Palaeobulgarica (Старобългаристика*), XLI, 2017, 1 (133 – 137).
6. Рецензия за книгата: M a r t i n H e n z e l m a n n *Authentizität als treibende Kraft bei der Herausbildung slavischer Mikroliteratursprachen (am Beispiel des Pomakischen und des Schlesischen).* In: SPECIMINA PHILOLOGIAE SLAVICAE, Band 185. München – Berlin – Leipzig – Washington/D.C. 2015. 355 p. // *Съпоставително езикознание, кн. 2, 2017* (94 – 97).

Изготвила анотациите: .....